

Shamsiyev O'ktam Baxriddinovich,
O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti,
psixologiya fanlari doktori (DSc)

OILAVIY QADRIYATLAR VA BOLALARDA “MEN” KONSEPSIYASINING RIVOJLANISH DARAJALARI

Annotatsiya. Maqolada ijtimoiy tasavvurlar konsepsiyasidan kelib chiqadigan shaxs ijtimoiy tasavvurlari tizimida bolaning o'zi va o'z fazilatlarini to'g'risidagi tasavvurlari, eng avvalo, jamiyatda tutgan o'rni va maqomini belgilovchi muhim mexanizm ekanligi, uning mazmuni shaxsning nafaqat o'ziga, balki o'zga shaxslarga bo'ladigan ijtimoiy munosabatlari va ijtimoiy xulqning asosi hisoblanishi haqida so'z yuritiladi. Bunda qanday ijtimoiy omillar va guruhlarning yetakchi rol o'ynashi ilm-fan nuqtayi nazaridan muhim ekanligi g'oyasini asoslashga bag'ishlangan.

Tayanch so'zlar: ona, go'dak, bola, o'z-o'zini anglash, “Men” konsepsiyasi, “Men” obrazi, emosional reaksiya, go'dakka ta'sir etuvchi omillar.

Аннотация. В статье говорится о том, что личность, вытекающая из понятия социального воображения, является важным элементом в системе социального воображения, определяющим представления ребенка о себе и своих качествах, прежде всего, его роли и статусе в обществе, содержание которых составляет основу социальных отношений и социального поведения личности, чему посвящена обосновывающая мысль о том, какие социальные факторы и группы играют ведущую роль, важны с точки зрения науки.

Ключевые слова: мать, младенец, ребенок, самосознание, понятие “Я”, образ “Я”, эмоциональная реакция, факторы влияющие на ребенка.

Abstract. The article says that the person arise from the concept of social imagination is an important element in the system of social imagination in determining the child's view of themselves and their qualities, primarily its role and status in society, the content of which is the basis of social relations and social behavior of a person, which is dedicated to justifying the idea of what social factors and groups play a leading role, important from the point of view of science.

Keywords: mother, infant, child, self-awareness, I-concept, the image of “I”, emotional reaction, factors affecting child.

Kirish. Yangi O'zbekistonda ko'plab yangi sohalar qatori aholiga psixologik maslahatlar berish hamda oilaviy psixoterapiya sohasini rivojlantirishga xizmat qiladigan tadqiqotlarga bo'lgan muayyan ehtiyoj tobora ko'proq sezilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-mart “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari

to'g'risida”gi PF-87-son Farmoni¹ga muvofiq, zamonaviy oilani mustahkamlash va rivojlantirish masalalari bo'yicha fundamental, amaliy va innovatsion tadqiqotlar olib borish, oilaning tarbiyaviy ta'lim salohiyatini mustahkamlash, jamiyatda an'anaviy oilaviy qadriyatlarni saqlash,

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” Farmoni <https://lex.uz/uz/docs/-5899498>

Er-xotinning oilaviy qadriyatlarini tadqiqi

№	Oilaviy qadriyatlar shkalasi	Ko'rsatkichlar ball hisobida		t
		Ayol	Er	
		M ± m	M ± m	
1.	Jinsiy munosabatlar	5,27±0,67	4,82±0,58	t = 0,41
2.	Er-xotinlar identifikatsiyasi	7,26±0,54	8,74±0,65	t = 2,41*
3.	Ota-ona tarbiyachilik	7,14±0,82	7,85±0,96	t = 0,57
4.	Ijtimoiy faollik	6,43±0,56	7,08±0,58	t = 0,73
5.	Tashqi jozibadorlik	8,84±0,61	7,12±0,43	t = 2,32

*r < 0,05

oilalarda ma'naviy-axloqiy muhitni yaxshilash kabi jihatlarga alohida e'tibor qaratilgan. Zero, oilaviy qadriyatlar nafaqat oilaning ma'naviy-psixologik muhitiga ta'sir ko'rsatib, er va xotin o'rtasidagi munosabatlarning xarakterini belgilaydi, balki ular shu oilada voyaga yetayotgan bolaning ijtimoiy tasavvurlari tizimini, jumladan, o'ziga nisbatan shakllanadigan munosabatining mazmunini ham belgilaydi.

Asosiy qism. Oilaviy qadriyatlar, oiladagi rollar bo'yicha kutilayotgan narsalar va urning (xotinning) rol da'volari shkalasining individual ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatdiki, oilaviy qadriyatlar shkalasi bo'yicha to'plangan ballar qanchalik katta bo'lsa, er (xotin) uchun oila hayotining ushbu sohasi shunchalik ahamiyatli bo'ladi²:

Er (xotin)ning nikohdagi hamkor sifatidagi faol roli bevosita uning xulq-atvori yo'nalishini, kutishlarini belgilasa, bu holat ularning bir-birlariga nisbatan da'volari darajasini ham belgilaydi.

Er va xotinning oilaviy qadriyatlar hamda rol bo'yicha ustanovkalarining muvofiqligi er va xotinning oilaviy qadriyatlar shkalasi ko'rsatkichlarining ballari o'rtasidagi farq bilan tavsiflanadi. Bu farq qanchalik kam bo'lsa, er-xotinning o'z oilaviy hayotining eng ahamiyatli sohalari haqidagi tasavvuri, bir-biriga muvofiqligi shunchalik yuqori bo'ladi. Ko'rsatkichlarda 3 ballgacha bo'lgan farq o'zaro muammoli munosabatlarga sabab bo'lmaydi, 3 balldan ortiq farq esa er-xotin o'rtasidagi munosabatlarning nizoli xarakterga ega ekanidan darak beradi.

Oiladagi shaxslararo o'zaro aloqalarning adekvatligi urning rol bo'yicha da'volari va xotinidan rol bo'yicha ijtimoiy kutishlari o'rtasidagi farqqa teng. Farq qanchalik kam bo'lsa, er (xotin) ning rol bo'yicha adekvatligi, demak, xotin (er) ning belgilangan funksiyalarni shaxsan bajarishga yo'nalganligi er (xotin)ning oila faoliyatida hamkor sifatida rol o'ynashini ta'minlaydi³ (1- jadval).

² Шамсиев Ў.Б. “Оилавий ҳолдинг — бола ижтимоийлашувининг психологик механизми”: монография// “Тошкент кимё-технология институти”. — Тошкент: Наврўз, 2018. — 124 с.

³ Шамсиев Ў.Б. Оилада мактабгача ёшдаги бола шахси ўзини-ўзи англашининг ижтимоий-психологик омиллари: Психол.фан. номз... дисс. — Тошкент, 2010 — 127 б.

Ushbu jadvalda nikoh juftligi a'zolari sifatida ota-onaning oilaviy qadriyatlar ketma-ketligini tadqiq etishdan olingan ma'lumotlarni qayta ishlashning birinchi bosqichi aks ettirilgan. Undagi yakuniy natijalar oilaviy qadriyatlar iyerarxiyasi natijalarining ko'rsatkichlarini, ularning oilada bajarayotgan rollari bo'yicha adekvatligini aks ettiradi.

Natijalarni tahlil qilar ekanmiz, biz mos kelish darajasi eng kamligi bilan tavsiflanuvchi oilaviy qadriyatlarga e'tiborni qaratamiz, chunki ularning bir-biriga muvofiq bo'lmisligi er-xotin juftligida rol bo'yicha nomuvofiqlik sabablaridan biri hisoblanadi. Nikoh juftligidagi ijtimoiy kutishlar va da'volarning nomuvofiqligi oilada shaxslararo munosabatlar barqarorligini buzuvchi hamda nizolarni keltirib chiqaruvchi omil hisoblanadi. Aynan shu holatlar ota-onaning bola ijtimoiy tasavvurlari, jumladan, o'zi haqidagi tasavvurlari shakllanishiga ta'sir etuvchi omil rolini o'ynaydi.

Biz ota-onalar munosabatidagi o'zaro aloqadorlikning farzandlari bilan bo'ladigan munosabatlarga ta'sirini quyidagi uchta asosiy jihat nuqtayi nazaridan baholadik:

Birinchi jihat — ota-ona tomonidan farzandining holatini idrok qilish, empatiyaga moyillik kabi tomonlarni qamrab oladi.

Ikkinchi jihat — emotsional bo'lib, ota-onaning farzandlari bilan o'zaro aloqa jarayonidagi hissiyotlari, o'z bolasini shartsiz qabul qilish darajasi, o'zining kattalar tomonidan ota-ona sifatida qabul qilinishidir.

Uchinchi jihat – xulq-atvor bilan bog‘liq bo‘lib, u ota-ona ongida “Ota-ona va bolalar” munosabatlari tizimida farzandining hissiyotlariga, emotsional holatiga ta’sir ko‘rsatish qobiliyatini nazarda tutadi.

Ota-ona munosabatlari ko‘rsatkichlarining o‘zgaruvchanlik doirasi biz tadqiq etgan onalar va otalar kontingenti doirasida mos ravishda maksimal ko‘rsatkichning 32–39% ini tashkil etdi. Onalar va otalarda ota-ona munosabatlari umumiy ko‘rsatkichlarining mos kelish darajasi 0 dan 5 gacha bo‘ldi, ya’ni otalar va onalarning o‘z ota-onalik rollariga nisbatan baholaridagi muvofiqlikning darajasini, umuman olganda, o‘rtadan yuqori, deb tavsiflash mumkin. Bunday holatlarni nazariy tahlil qilganimizda farzandlarni ijtimoiy rollariga nisbatan olganda ijobiy ta’sir ko‘rsatuvchi holat deb baholanishi mumkin⁴. Buni biz “Men va mening bolam” testi natijalari bilan solishtirib ko‘rdik.

“Men va mening bolam” testi bo‘yicha rasmda ota-ona va bolaning borligi, bola obrazining mazmuni va uning yoshi, ona (ota) bilan bolaning birgalikdagi faoliyati, psixologik masofa, shuningdek, psixodiagnostikada qabul qilingan rasmning formal belgilari (chiziqli sifati, varaqda joylashuvi, rasm detallari va hokazo) bo‘yicha umumiy holat (ko‘ngildagidek holat, o‘ziga ishonmaslik, hadiksirash, rasmda ifodalangan antipatiya va nizokashlik belgilari) tavsifnomasi hisobga olindi. Natijalar tahlili rasmiy testning boshqa ko‘rsatkichlar bilan barqaror uyg‘unlashuvchi diagnostik qimmatini katta ekanini ko‘rsatdi. Shuni ham hisobga olish kerakki, natijalar muvofiqlik holatlari yaqqol ifodalangan holatlar yuzasidan chiqarildi. Olingan ma’lumotlar o‘ziga ishonmaslik, nizokashlik va hadiksirash simptomlarining unchalik aniq ifodalanganligini ko‘rsatdi.

Dalillarni asoslash uchun quyidagi rasm turlarini ajratib ko‘rsatdik:

- ko‘ngildagidek vaziyat – yuqori ko‘rsatkichlar: (qoniqqanlik-ishonch-qabul qilish) – 21–30 ball;
- nisbatan ko‘ngildagidek vaziyat – o‘rtacha ko‘rsatkichlar: (qoniqqanlik-ishonch-qabul qilish) – 11–20 ball;

– ko‘ngilsiz vaziyat – past ko‘rsatkichlar: (qoniqqanlik-ishonch-qabul qilish) – 1–10 ball.

Test o‘tkazish natijasida ikki guruhdagi – ko‘ngildagidek va nisbatan ko‘ngildagidek vaziyatli rasmlar aniqlandi. Biz rasmlarda quyidagi xususiyatlarni aniqladik va tavsifladik:

1) o‘zini bola bilan identifikatsiya qilish: obraz, qiyofa va faollikda – yuqori daraja – 12–18 ball, o‘rtacha daraja – 6–11 ball, past daraja – 0–5 ball;

2) onaning jins-rol bo‘yicha aynan bir xilligi: yuqori daraja – 4–6 ball, o‘rtacha daraja – 2–3 ball, past daraja – 0–1 ball;

3) bolaning jins-rol bo‘yicha aynan bir xilligi: yuqori daraja – 4–6 ball, o‘rtacha daraja – 2–3 ball, past daraja – 0–1 ball.

Tadqiqot davomida biz onalar chizgan “Men va mening bolam” rasmlarida quyidagi mazmuniy belgilarni aniqladik va baholadik:

1. O‘zini bola bilan tashqi jihozlanish bo‘yicha uyg‘un obrazda ifodalaganlar:

a) bir xil kiyim-bosh va oyoq kiyimi (kiyinish tarzi – bashang kiyim, sport kiyimi, ish kiyimi, uy kiyimi; jins bo‘yicha aynanlik – ayollar ko‘ylagi, yubka yoki shim; ko‘ylak fasoni; etik yoki tufli, o‘xshash detallar – rasmi, tugmalari, cho‘ntaklari, yoqasi); b) bir xillik (sumkacha, gullar) yoki tipik aksessuarlarning mavjudligi; a va b bo‘yicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimum – 6 ball.

2. O‘zini bola bilan yuz va tana qiyofasida identifikatsiya qilish: a) yuz ko‘rinishi (bir xil chiziqlar sifati, tasvirda mayda qirralarning mavjudligi, chiziqlarning o‘xshashligi, umumiy tasviriy tarz, yuz ko‘rinishining o‘xshashligi); b) ko‘zguda aks etganday holatlar (aynan bir xil yoki bir-birini to‘ldiruvchi; a va b bo‘yicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimum – 6 ball.

3. O‘zini bola bilan faollikda identifikatsiyalash: a) istalgan turdagi umumiy faoliyatning (o‘yin, mehnat, bilim olish, kommunikativ) mavjudligi; b) rasmdagi dinamika (bir-biriga tomon yoki bir xil yo‘nalishda umumiy harakatlanish); a va b bo‘yicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimal – 6 ball.

4. Onaning jinsiy rollar bo‘yicha aynan bir xilligi: a) kiyim (rasm, chekkalari hoshiyalangan yoki ayol figurasini bo‘rttirib ko‘rsatuvchi ko‘ylak,

⁴ Шамсиев Ў.Б., Шамсиева М.Б. “Оилавий ҳолдинг ва шахс генезиси” Ўқув-услубий қўлланма “ЎЗР Фанлар Академияси Асосий кутубхонаси” босмаҳонаси, 2016 йил, 46-бет.

aksesuarlar – bezaklar, belbogʻ, sumkacha; tufli – bejirim, uchi oʻtkir, poshnali); b) yuz (boʻyalgan lablar, kipriklar, koʻzga eʼtibor qaratish – atrofi chizilgan va boʻyalgan, ayollar soch turmagi yoki uzun sochlar, ziraklar); a va b boʻyicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimal – 6 ball.

5. Bolaning jinsiy rol boʻyicha aynan bir xilligi: a) yuz, soch turmagi, kiyim, oyoq kiyimi va aksesuarlar – jinsga mos keluvchi; b) faoliyat – jins boʻyicha tiplashirilgan; a va b boʻyicha ularning ifodalanganlik darajasiga qarab 1–3 ball berilgan, maksimal – 6 ball.

Yuqoridagi xususiyatlar yoki sifatlar boʻyicha umumiy ball miqdori quyidagi tarzda hisoblandi: onaning bola bilan umumiy jins boʻyicha aynan bir xilligi – $t/r.(1+2+3)$, ona va bolaning umumiy jins boʻyicha aynan bir xilligi – $t/r.(4+5)$, ona va bolaning umumiy identifikatsiyasi – $t/r.(1+2+3+4+5)$, aynan bir xillik tizimi – $t/r.(1+2+3(4/5))$.

“Men va mening bolam” proyektiv testi natijalariga tayanib, onalarning farzandlari bilan identifikatsiyalashuvini bir necha jabhada baholashga erishildi. Buning uchun ular orasidagi ichki bogʻliqlik va munosabatlar korrelyatsion tahlil qilindi.

Ushbu jihatdan olingan natijalarimiz 2-jadvalda keltirilgan.

Tadqiqot natijalarida onaning farzandi bilan identifikatsiyalashuvi bolaning oʻzini anglashida yetakchi oʻrin tutadi, degan xulosani asoslashimizga sabab boʻluvchi asoslar yetarli, yaʼni ona doimiy ravishda farzandining tuygʻu va kechinmalarini his etishga, uning jins jihatidan

oʻzini anglashida ham belgilovchi oʻringa ega ekanligini aytib oʻtish joiz. Chunki onaning bola bilan identifikatsiyalashuvi umumiy holatdagi identifikatsiyalashuvda ($r=0,438$, $p<0,05$), umumiy jinsiy rol bilan identifikatsiyalashuvda ($r=0,467$, $p<0,05$), onaning jinsiy rol boʻyicha idetifikatsiyalashuvda ($r=0,708$, $p<0,01$), bolaning jins-rol boʻyicha identifikatsiyalashuvda ($r=0,846$, $p<0,01$); shuningdek, onaning jins-rol boʻyicha identifikatsiyalashuvi bilan bolaning jins-rol boʻyicha identifikatsiyalashuvini kuzatishimizga ($r=0,538$, $p<0,05$) toʻgʻri keldi⁵.

Bundan koʻrinadiki, onaning taʼsiri farzandning tarbiyasi, ijtimoiylashuvi va oʻzini anglashida yetakchi omillardan biri sifatida gavdalanadi.

Bolaning jins-rol boʻyicha aynan bir xilligi xulq-atvor belgilari (kuzatuv) va uning jins-rol boʻyicha aynan bir xillik koʻrsatkichlari (ona rasmi) oʻrtasida yaqqol ifodalangan aloqa boʻlib, bu: a) rasmning axborotlilik darajasidan dalolat beradi; b) ona ongida bola obrazining jins-rol boʻyicha ifodalanganligi va uning jins-rol boʻyicha xulq-atvor stereotiplarini oʻzlashtirish darajasi oʻrtasida aloqa mavjudligini tasdiqlaydi. Otalar rasmi bilan vaziyatda bu rasmlar mavjudligining oʻziyoq diagnostik hisoblanadi. Biz otalarning “Men va mening bolam” rasmini chizishini ota-onas masʼuliyati, tarbiya jarayoniga jalb etilgani va manfaatdorlik darajasi yuqoriligidan dalili sifatida baholaymiz. Xuddi shu tarzda biz onalarning rasmni chizishda rangli qalam va flomasterlardan foydalanishini ham baholadik. Bu

⁵ Шамсиев Ў.Б. “Оилавий муносабатлар тизимида боланинг ўзини ўзи англаш жараёни” Ўқув-услубий қўлланма “Мумтоз сўз” нашриёти, 2012. – Б. 52.

2-jadval

“Men va mening bolam” proyektiv rasmi testning natijalari

	Umumiy identifikatsiya	Onaning bola bilan identif.	Umumiy jins-rol boʻyicha identif.	Onaning jins-rol boʻyicha identif.	Bolaning jins-rol boʻyicha identif.
Umumiy identifikatsiya	1	0,438*	-0,262	0,857**	0,038
Onaning bola bilan identif.		1	0,467*	0,708*	0,846**
Umumiy jins-rol boʻyicha identif.			1	0,237	0,856**
Onaning jins-rol boʻyicha identif.				1	0,538*
Bolaning jins-rol boʻyicha identif.					1

sinovda ishtirok etayotganlarning 20% iga teng bo'ldi. Yuqorida bayon qilinganlarning barchasi rasmning proyektiv qimmatini va axborot uchun berilganligidan dalolat beradi hamda ona ongida bola obrazining jins-rol bo'yicha ifodalanganligi va uning jinsiy ijtimoiylashuvi – jins-rol bo'yicha xulq-atvor stereotiplarini o'zlashtirish darajasi o'rtasida aloqa borligini tasdiqlaydi. Shu tariqa, proyektiv test davomida olingan ma'lumotlarning sifat tahlili verbal uslubiyatni qo'llash davomida olingan natijalarni tasdiqlab berdi.

Yana shuni e'tirof etish mumkinki, tajribada qatnashgan onalarning 60 foizi o'zlarini farzandlari bilan identifikatsiya qilinishini yuqori baholagan bo'lsalar, otalar bu jihatdan ham onalardan biroz past ko'rsatkichlarni, ya'ni 40 foizni ko'rsatdi. O'zlarini past identifikatsiyada baholagan otalarga nisbatan shunday toifali onalar atigi 10 foizni, ya'ni bir kishini tashkil etdi. Endi jinsiy rollar nuqtayi nazaridan bir-birlarini identifikatsiya qilishda onalar bilan farzandlarning baholari o'rtasida keskin farq yo'q: farzandlarning 43 foizi va onalarning 33 foizi bu mavqeda bir-birlarini yuqori baholagan bo'lsalar, past baholovchilarning natijalari o'xshash chiqdi (3 nafardan). Ko'p holatlarda onaning bahosi bilan farzandning bahosi bir-biriga yaqin, masalan, past baholaganlar past yoki o'rtacha, yuqorilar yuqori va hokazo. Demak, onalarning farzandlar bilan identifikatsiyasi otalarnikiga nisbatan tahlil qilinganda ancha yaqin va o'xshashdir.

Shunday qilib, maktabgacha bo'lgan yoshda yosh bo'yicha aynan bir xillik jarayoni, umuman olganda, yakunlanish bosqichiga yaqinlashgan, o'z yoshiga oid tasavvurlarning shakllanganlik darajasi o'rtachadan baland; ijtimoiy jihatdan o'zining jamiyatdagi o'rnini anglash endi shakllanayotgan, ya'ni yaqin o'rab turgan ijtimoiy muhit to'g'risidagi tushuncha va tasavvurlarining shakllanganlik darajasi o'rtachadan past; bolaning o'z jinsi bilan bog'liq rollar to'g'risidagi tasavvurlarining shakllanganlik darajasi pastdan yuqorigacha bir xilda taqsimlanadi. Nominativ tasavvurlar, ya'ni o'z ismi, uning ma'nosi atrofidagi tasavvurlar ham mavjud bo'lib, ular shu yosh uchun yuqori darajada shakllangan; qadriyatlar identifikatsiyasi esa endi rivojlanish bosqichida ekanligi ma'lum bo'ldi (3-jadval).

3-jadval

Bolalarda “Men” konsepsiyasi komponentlarining shakllanishi

“Men” konsepsiyasi komponentlarining shakllanganlik darajasi	“Men” konsepsiyasi komponentlarining shakllanganlik darajasi bo'yicha guruhlar soni (%)				
	Nominativ	Yoshga oid	Jinsiy	Ijtimoiy	Qadriyatli
Past	0	0	43,3	50	96,7
O'rta	0	50	36,7	46,7	3,3
Yuqori	100	50	20	3,3	0

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ko'rsatkichlarning maksimal doirasi maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarning o'z jinsiga oid rollar bo'yicha aynan bir xilligiga xos bo'lib, bu ko'rsatkich 1 dan 10 ballgacha, yosh bo'yicha va ijtimoiy aynan bir xillikning dolzarb darajalari o'zgaruvchanlik doirasi mos ravishda 30 va 20% ga past. Shunday qilib, ko'rib turibmizki, mazkur bosqichda yosh bo'yicha aynan bir xillik amalda yakunlangan bo'lib, ijtimoiy aynan bir xillik endi boshlanayotgan, eng yaqqol ifodalangan jarayon esa bolaning jins-rol bo'yicha aynan bir xilligining rivojlanishi hisoblanadi. Bularning barchasi shakllanayotgan “Men” konsepsiyasining ushbu bosqichdagi asosiy tarkibiy qismi sifatida jins-rol bo'yicha aynan bir xillikni hamda maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolaning o'zini anglash jarayoni dadil shakllanayotganligini ko'rsatib bola nutqi bilan bog'liq jarayonlariga ham o'z ta'sirini o'tkazadi⁶.

Xulosa. Bizning fikrimizcha, bolaning o'zi haqidagi tasavvurlari kamdan kam hollarda neytral, bahosiz xarakterga ega bo'lib, o'ziga emotsional-qadriyatli munosabat bilan bog'liq bo'ladi. Bu esa maktabgacha bo'lgan yosh davomida “Men” konsepsiyasining asosan affektiv, emotsional-qadriyatli tarkibiy qismlarining shakllanishi va faqat bu davrning oxiriga kelibgina kognitiv soha rivojlanishi boshlanishidan darak beradi.

Tavsiyalar: bolalarni eshitgan holda o'zingiz ham gapiring; o'zingizga jabr yetkazmang, chunki sizga yomon bo'lsa, bolaga ham yaxshi bo'lmaydi; bolalar qanchalik aybdor bo'lsa ham, ulardan yuz o'girmang.

⁶ Шамсиева М.Б. Умумий тилшунослик курси / Фердинанд де Соссюр. Рус тилидан таржимаси; масъул мухаррир Х. Болтабоев. – Тошкент: MUMTOZ SO'Z, 2017. – 68 б.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-mart "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-87-son Farmoni // <https://lex.uz/uz/docs/-5899498>
2. <https://www.gazeta.uz/uz/2021/12/31/2022-year>
3. Шамсиев Ў.Б. "Оилавий ҳолдинг – бола ижтимоийлашувининг психологик механизми": монография// "Тошкент кимё-технология институти". – Тошкент: Наврўз, 2018. – 124 с.
4. Шамсиев Ў.Б. Оилада мактабгача ёшдаги бола шахси ўзини ўзи англашининг ижтимоий-психологик омиллари: Психол.фанлар номзоди ... дисс. – Тошкент, 2010 – 127 б.
5. Шамсиев Ў.Б. "Оилавий муносабатлар тизимида боланинг ўзини ўзи англаш жараёни" Ўқув-услубий қўлланма. – Тошкент: "Мумтоз сўз" нашриёти, 2012.
6. Шамсиев Ў.Б., Шамсиева М.Б. "Оилавий ҳолдинг ва шахс генезиси". Ўқув-услубий қўлланма. – Тошкент: "ЎзР Фанлар Академияси Асосий кутубхонаси" босмахонаси, 2016. – Б. 46.